

colloquium-journal

ISSN 2520-6990

Międzynarodowe czasopismo naukowe

Jurisprudence
Economic sciences

№22(74) 2020
Część 2

colloquium-journal

ISSN 2520-6990

ISSN 2520-2480

Colloquium-journal №22 (74), 2020

Część 2

(Warszawa, Polska)

Redaktor naczelny - **Paweł Nowak**
Ewa Kowalczyk

Rada naukowa

- **Dorota Dobija** - profesor i rachunkowości i zarządzania na uniwersytecie Koźmińskiego
- **Jemielniak Dariusz** - profesor dyrektor centrum naukowo-badawczego w zakresie organizacji i miejsc pracy, kierownik katedry zarządzania Międzynarodowego w Ku.
- **Mateusz Jabłoński** - politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki.
- **Henryka Danuta Stryczewska** – profesor, dziekan wydziału elektrotechniki i informatyki Politechniki Lubelskiej.
- **Bulakh Iryna Valerievna** - profesor nadzwyczajny w katedrze projektowania środowiska architektonicznego, Kijowski narodowy Uniwersytet budownictwa i architektury.
- **Leontiev Rudolf Georgievich** - doktor nauk ekonomicznych, profesor wyższej komisji atestacyjnej, główny naukowiec federalnego centrum badawczego chabarowska, dalekowschodni oddział rosyjskiej akademii nauk
- **Serebrennikova Anna Valerievna** - doktor prawa, profesor wydziału prawa karnego i kryminologii uniwersytetu Moskiewskiego M.V. Lomonosova, Rosja
- **Skopa Vitaliy Aleksandrovich** - doktor nauk historycznych, kierownik katedry filozofii i kulturoznawstwa
- **Pogrebnaya Yana Vsevolodovna** - doktor filologii, profesor nadzwyczajny, stawropolski państwowy Instytut pedagogiczny
- **Fanil Timeryanowicz Kuzbekov** - kandydat nauk historycznych, doktor nauk filologicznych. profesor, wydział Dziennikarstwa, Bashgosuniversitet
- **Kanivets Alexander Vasilievich** - kandydat nauk technicznych, docent wydziału dyscypliny inżynierii ogólnej wydziału inżynierii i technologii państwowej akademii rolniczej w Połtawie
- **Yavorska-Vitkovska Monika** - doktor edukacji, szkoła Kuyavsky-Pomorsk w bidgoszczu, dziekan nauk o filozofii i biologii; doktor edukacji, profesor
- **Chernyak Lev Pavlovich** - doktor nauk technicznych, profesor, katedra technologii chemicznej materiałów kompozytowych narodowy uniwersytet techniczny Ukrainy „Politechnika w Kijowie”
- **Vorona-Slivinskaya Lyubov Grigoryevna** - doktor nauk ekonomicznych, profesor, St. Petersburg University of Management Technologia i ekonomia
- **Voskresenskaya Elena Vladimirovna** doktor prawa, kierownik Katedry Prawa Cywilnego i Ochrony Własności Intelektualnej w dziedzinie techniki, Politechnika im. Piotra Wielkiego w Sankt Petersburgu
- **Tengiz Magradze** - doktor filozofii w dziedzinie energetyki i elektrotechniki, Georgian Technical University, Tbilisi, Gruzja
- **Usta-Azizova Dilnoza Ahrarovna** - kandydat nauk pedagogicznych, profesor nadzwyczajny, Tashkent Pediatric Medical Institute, Uzbekistan

    SlideShare

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

«Colloquium-journal»

Wydrukowano w «Chocimska 24, 00-001 Warszawa, Poland»

E-mail: info@colloquium-journal.org

<http://www.colloquium-journal.org/>

CONTENTS

ECONOMIC SCIENCES

Амонс С.Е., Красняк О.П., СУТЬ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ПРОЯВУ У БУРЯКОЦУКРОВОМУ ПІДКОМПЛЕКСІ.....	4
Amons S., Krasniak O. THE EAAENSE OF INTEGRATION AND FEATURES OF ITS MANIFESTATION IN THE BEET-SUGAR SUBCOMPLEX.....	4
Гарбар Ж.В. ПРАКТИКИ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ.....	10
Harbar Zh.V. PRACTICES OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE	10
Зайнуллина М.Р., Иштирякова Л.Х. ПРОБЛЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ КОМПАНИЯМИ В УСЛОВИЯХ ПОСТИНДУСТРИАЛЬНОГО ОБЩЕСТВА И ЦИФРОВИЗАЦИИ	24
Zainullina M.R., Ishtiryakova L.Kh. PROBLEMS OF COMPANY MANAGEMENT IN THE CONDITIONS OF POST-INDUSTRIAL SOCIETY AND DIGITALIZATION	24
Колесник Т.В. ВПЛИВ РИНКОВИХ МЕХАНІЗМІВ НА ЗБАЛАНСОВАНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ТРАНЗИТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ	26
Kolesnik T.V. THE INFLUENCE OF MARKET MECHANISMS ON THE BALANCED DEVELOPMENT OF RURAL AREAS IN THE CONDITIONS OF TRANSITIVE ECONOMY	26
Логоша Р. В. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІКИ, ОКРЕМИХ ТИПІВ, МОДЕЛЕЙ РИНКУ ТА РИНКОВИХ СТРУКТУР	36
Logosha R.V. METHODOLOGY OF RESEARCH OF DYNAMICS, CERTAIN TYPES, MARKET MODELS AND MARKET STRUCTURES	36
Фурман І.В. НАПРЯМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ В СИСТЕМУ ЕФЕКТИВНОЇ РОБОТИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ.....	47
Furman I.V. DIRECTIONS OF INTRODUCTION OF FOREIGN EXPERIENCE INTO THE SYSTEM OF EFFECTIVE WORK OF LOCAL SELF-GOVERNMENT BODIES OF UKRAINE IN THE CONCENTRAL CENTER.....	47

ского и социально-экономического развития общества. Развитие идет опережающими по сравнению с законодательством темпами;

- стремительный рост объема Больших Данных, новые технологии их получения, обработки, хранения и передачи. При этом государство не имеет доступа к данным информационным массивам, которые концентрируются у определенных субъектов экономических отношений. Информация начинает выступать в роли капитала;

- информация становится одним из основных конкурентных преимуществ организаций, в связи с чем возникают риски, связанные с обеспечением информационной безопасности при взаимодействии с данными;

- недостаточный уровень предложения профессиональных кадров и компетенций, соответствующих возникающему спросу и требованиям со стороны работодателей; отсутствие требуемой, а также прогнозной квалификации у значительной части занятого населения;

- недостаточный уровень модернизации инфраструктуры.

Невозможно остановить процессы информатизации и автоматизации производственных процессов, а, следовательно, и бизнес-процессов, а также задач, ранее выполняемых человеком, но важно направить данные процессы на повышение безопасности труда, улучшение условий рабочей деятельности работников, повышение эффективности различных социально-экономических и научно-технических сфер деятельности общества и, самое главное, на повышение качества жизни населения.

Выводы

В заключение можно отметить, что принятие стратегического решения о широком внедрении информационных технологий в бизнес процессы предприятия, автоматизации производственных и административных процессов должно приниматься с учетом тщательного анализа положительных и отрицательных последствий данного процесса, а также рисков, сопряженных с внедрением перспективных технологий, с учетом организационных и иных особенностей предприятия, отрасли, а также экономики региона. Необходимо продумать гибкую организационную структуру предприятия, способную быстро модифицироваться с учетом промежуточных и итоговых результатов автоматизации процессов. Кроме того, руководство предприятия в первую очередь должно обладать компетенциями, необходимыми для принятия решений в условиях цифровизации экономики. Очень важно проводить

разумную и взвешенную кадровую политику на предприятии, организовать разъяснительную работу среди сотрудников с целью их понимания происходящих в целом на предприятии процессов, а также новых требований к их структурным подразделениям, что усилит взаимодействие на различных управленческих уровнях предприятия, а также между структурными подразделениями. Все это может создать благоприятную в условиях переходного периода социально-культурную среду, которая будет содействовать лучшим результатам автоматизации процессов на предприятии.

Литература

1. Национальный проект "Цифровая экономика в Российской Федерации". <http://association-cfo.ru/napravlenie-tsifrovaya-ekonomika>

2. Зайнуллина М.Р. Иштирякова Л.Х. Влияние внедрения цифровых технологий на трудовые отношения. Всероссийская научно-практическая конференция молодых ученых, аспирантов и студентов с международным участием "Организационно-экономические проблемы регионального развития в современных условиях", ФГАОУ ВО «Крымский федеральный университет имени В.И. Вернадского» Институт экономики и управления Кафедра мировой экономики, апрель 2019 г. Стр. 140-142.

3. Самарина В.П. Проблемы внедрения информационно-коммуникационных технологий в современную российскую промышленность // Материалы XIX Отчетной научно-практической конференции профессорско-преподавательского состава под редакцией С.Л. Иголкина. 2016. с. 88–91.

4. Ковальчук Ю.А., Степнов И.М. Цифровая экономика: трансформация промышленных предприятий // Инновации в менеджменте, 2017, No 11, с. 32–43.

5. Косарева И.Н., Самарина В.П. Применение процессного подхода к управлению промышленным предприятием: преимущества и недостатки // Экономика и управление народным хозяйством: генезис, современное состояние и перспективы развития: материалы II Международной научно-практической конференции, 15 ноября 2018 г.: в 2 частях / Воронежский экономико-правовой институт, Орловский филиал Финуниверситета. – Воронеж, 2018. Ч. 1. с. 173–177.

6. Косарева И.Н. Параллельная интеграция нескольких методов управления предприятием // Вестник Евразийской науки, 2018 No5, <https://esj.today/PDF/81ECVN518.pdf> (доступ свободный).

ВПЛИВ РИНКОВИХ МЕХАНІЗМІВ НА ЗБАЛАНСОВАНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ТРАНЗИТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ

Kolesnik T.V.

Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsia, Ukraine

THE INFLUENCE OF MARKET MECHANISMS ON THE BALANCED DEVELOPMENT OF RURAL AREAS IN THE CONDITIONS OF TRANSITIVE ECONOMY

Анотація

У статті обґрунтовано основні аспекти ринкового механізму щодо регулювання та забезпечення сільського населення населення суспільними товарами. Проаналізовано необхідність державного регулювання економіки та пов'язаних із нею соціальних та інших сфер діяльності. Запропоновано основні інструменти такого регулювання (в руслі сталого розвитку різних територій, зокрема сільських) є регіональне програмування, показано, що в Україні більшість сільських територій характеризується кризовими тенденціями, тому важливе значення має розробка і реалізація регіональної програми «Сільський розвиток». Наведено аналіз програми в контексті концепції і закону України про засади державної регіональної політики та Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року.

Abstract

The article substantiates the main aspects of the market mechanism for the regulation and provision of the rural population with public goods. The necessity of state regulation of the economy and related social and other spheres of activity is analyzed. The main tools of such regulation (in line with the sustainable development of various areas, including rural) are regional programming, it is shown that in Ukraine most rural areas are characterized by crisis trends, so it is important to develop and implement a regional program "Rural Development". The analysis of the program in the context of the concept and the law of Ukraine on the principles of the state regional policy and the State strategy of regional development for the period till 2020 is given.

Ключові слова: державна регіональна політика, сільські території, сталий розвиток, регіональне програмування, регіональна програма «Сільський розвиток», проект регіонального розвитку.

Key words: state regional policy, rural areas, sustainable development, regional programming, regional program "Rural Development", regional development project.

Нинішні умови потребують дієвих механізмів створення сприятливих умов для комплексного розвитку сільських територій, високоефективного конкурентоспроможного як на внутрішньому, так і зовнішньому ринку аграрного сектору, розв'язання соціальних проблем села, гарантування продовольчої безпеки країни, збереження селянства як носія української ідентичності, культури і духовності. Регуляторний вплив держави має поширюватися не тільки на економічну сферу, а й на дотичні до неї сфери – життєдіяльності людей та природокористування. Загалом він має забезпечувати збалансований розвиток цих сфер на різних територіях, які прийнято класифікувати як за функціональною, так і за таксономічною ознаками. До перших належать, наприклад, промислові та урбанізовані, аграрні та неурбанізовані (сільські, гірські та інші) території, до других – регіони різного рівня (макро-, мезо-, мікро-) та окремі населені пункти, що складають найнижчий (локальний) таксономічний рівень [2].

Збалансований розвиток територій передбачає досягнення необхідних пропорцій між їх компонентами (природними, соціальними та економічними), між складовими компонентами (наприклад, між видами економічної діяльності), та між регіонами. Досягнення визначених пропорцій в пер-

шому випадку передбачає сталий розвиток, у другому – удосконалення різних структур економіки (діяльнісно-видової, інституційної, технологічної та ін.) і населення (статеві-вікової, соціальної та ін.), у третьому – міжрегіональне вирівнювання за певними параметрами [14].

Важливим інструментом забезпечення збалансованого розвитку територій виступає регіональне програмування, що передбачає розробку та реалізацію регіональних цільових програм. Основними його суб'єктами виступають органи державної виконавчої влади на місцевого самоврядування, а об'єктами – певні території чи регіони. Метою розробки й реалізації регіональних програм є розвиток територій і регіонів загалом або за їх функціональним призначенням.

В Україні нагальною є необхідність програмування сталого розвитку сільських територій, на які припадає понад 80 % території України. Це зумовлено тим, що вони перебувають в глибокому занепаді через виникнення «клубка» системних територіально локалізованих соціо-еколого-економічних проблем. Водночас ці території акумулюють колосальні запаси земельних ресурсів як загального засобу праці, а в сільському господарстві – ще й як предмету праці. Сільські території

також є просторовим базисом (*locus standi* – за термінологією К. Маркса) не тільки для економічної діяльності, передусім агропромислового виробництва, а й для праці та проживання сільського населення, що є важливим носієм української ідентичності, культури і духовності. До російської окупації у 2014 р. близько 40 тис. або 7,3 % території України в сільській місцевості мешкав 3% населення, а сільськогосподарською діяльністю було зайнято 22 % населення. Крім того, сільські території відіграють важливу роль у забезпеченні потреб людей в екосистемах (за показником екологічного сліду, що в розрахунку на одного мешканця має перевищувати 2,2 га; в Україні він складає 3,1 га) [13].

Особливості регіонального програмування сталого розвитку територій розглянемо на прикладі

розробки і реалізації регіональної програми «Сільський розвиток» (далі – Програми), спираючись на відповідне нормативно-правове забезпечення (Конституцію і закони України, укази Президента України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України), концептуальні засади і заданий ними алгоритм (рис. 1).

Правовою базою методологічного характеру для складання Програми слугують Закони України «Про державне прогнозування і розроблення програм економічного і соціального розвитку України» в редакції від 2 грудня 2012 року № 1602-III та «Про державні цільові програми» в редакції від 12 жовтня 2018 року № 1621-IV.

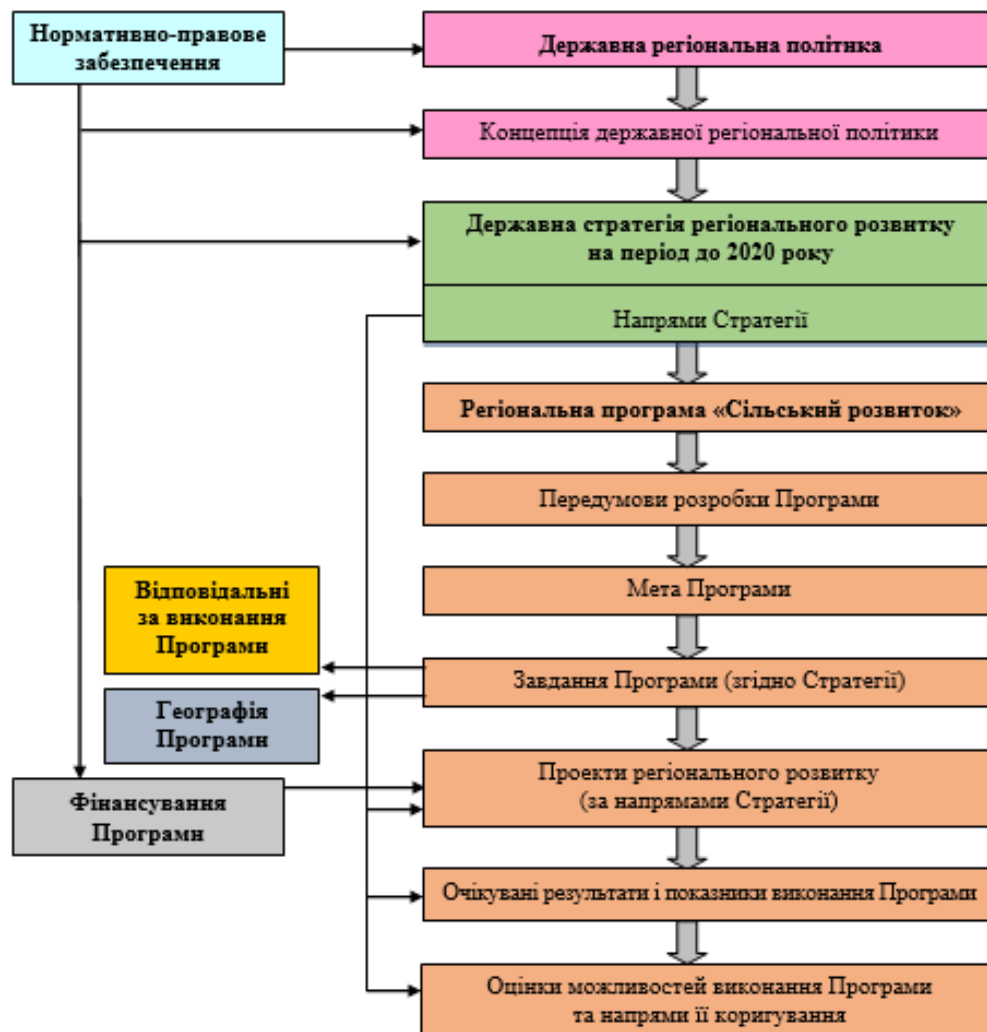

Рис. 1. Концептуальна схема розробки і реалізації регіональної програми сталого розвитку сільських територій

Джерело: розробка автора

При змістовному наповненні Програми слід відштовхуватися від Конституції України, прийнятої 28 червня 1996 року, але в редакції від 7 лютого 2019 року. Важливе значення в ній у контексті завдань Програми має розділ IX. В ньому визнано необхідним, щоб у системі державного управління мало місце поєднання принципів централізації та

децентралізації, що передбачає підвищення ролі органів регіональної влади й місцевого самоврядування в розвитку сільських територій [9].

Важливо також, щоб усі документи, що визначають зміст Програми, не суперечили конституційним положенням. До таких документів відносяться Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015–2020

роки, проект якої схвалено на Національній раді реформ 9 листопада 2015 року, та Концепція розвитку сільських територій, що була затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів від 23 вересня 2015 року № 995-р, й план заходів з її реалізації, що був затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 липня 2017 року № 489-р. Але оскільки ці документи регламентують розвиток сільських територій, як окремого класу територій, то вони мають відповідати ще й правовим засадам державної регіональної політики, зокрема Закону України «Про засади державної регіональної політики» від 5 лютого 2015 року № 156-VIII. В Законі серед пріоритетів цієї політики зазначені, зокрема, ті (в ст. 6), що є важливими для сталого розвитку регіонів, включаючи й сільські. Серед них ті, що стосуються визначення сільських територій (регіонів) як проблемних, ефективного використання їх внутрішнього потенціалу, створення умов для підвищення якості життя людей та конкурентоспроможності, формування ефективної системи захисту довкілля. Таким чином, в Законі окреслено усі три складові сталого розвитку сільських територій – соціальний, економічний та екологічний. Важливо й те, що в Законі (ст. 7) чітко визначені базові документи, що визначають державну регіональну політику, а саме: Державну стратегію регіонального розвитку та плани заходів з її реалізації, регіональні стратегії розвитку та плани заходів з їх реалізації, а також інвестиційні програми (проекти), спрямовані на розвиток регіонів. Зрозуміло, що у всіх цих документах чільне місце має належати сільським територіям (регіонам) як переважно проблемним. Законом також визначені повноваження суб'єктів державної регіональної політики (в т. ч. й щодо сталого розвитку сільських територій), особливості її фінансування та моніторингу реалізації [4].

Теоретичною основою Закону № 156-VIII виступає Концепція державної регіональної політики, затверджена Указом Президента України від 25 травня 2001 року № 341/2001. В ній відмічено, що для сталого розвитку України та її регіонів необхідним є формування якісно нової державної регіональної політики. Головна її мета – подолання гострих диспропорцій за параметрами сталого розвитку між розвиненими і відсталими, зокрема сільськими, регіонами (територіями). З цією метою в Концепції передбачено поліпшити механізм державної підтримки розвитку депресивних регіонів, особливо сільських, на основі стимулювання їхнього розвитку за рахунок коштів державного й місцевих бюджетів та створення відповідної інфраструктури підтримки (регіональних агенцій розвитку тощо).

Практичним втіленням Закону № 156-VIII є Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року (далі – Стратегія), що була затверджена постановою Кабінету Міністрів від 6 серпня 2014 року № 385, та стратегії збалансованого розвитку регіонів України [5].

У Стратегії започатковано інтегрований підхід до формування та реалізації державної регіональної

політики, в т. ч. й щодо сталого розвитку сільських територій. В основі такого підходу – синергія трьох складових: секторального (галузевого) підходу, орієнтованого на зміцнення конкурентоспроможності регіонів, у т. ч. й сільських; сталого розвитку на рівні «місто – приміська територія – сільська територія»; реформування управлінської складової регіонального розвитку, у т. ч. використання регіонального програмування для забезпечення сталого розвитку територій, зокрема сільських. Згідно цього підходу, в Стратегії виокремлено три ключові цілі регіонального розвитку, що визначають і напрями розвитку сільських територій: 1) підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів (в т. ч. й на основі диверсифікації підприємницької діяльності у сільській місцевості); 2) територіальна соціально-економічна інтеграція і просторовий розвиток (в т. ч. й на основі підвищення якості життя та створення умов для соціального розвитку у сільській місцевості); 3) ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку (в т. ч. й на основі децентралізації та об'єднання сільських територіальних громад, розробки програм розвитку сільських територій тощо) [7].

У світлі парадигми нового регіоналізму у Стратегії основний акцент зроблено на активізацію ендogenous потенціалу територій (регіонів), зокрема сільських, а не на їх пряму державну підтримку. Примітно й те, що сталий розвиток сільських територій напряму пов'язується з проблемами територіальної та політичної єдності українських регіонів. Зокрема в Стратегії зазначається таке: «Розвиваються в основному обласні центри, а шахтарські та сільські території занепадають. Наслідком зазначених тенденцій є значне розшарування населення за рівнем доходів, безробіття, соціальне невдоволення мешканців регіонів, створення підґрунтя для проявів сепаратизму» [7]. У зв'язку з цим у Стратегії особлива увага приділяється сталому розвитку підконтрольних Україні сільських територій Донецької та Луганської областей, а також територій, окупованих РФ (після їхнього звільнення).

Значний поштовх сталому розвитку сільських територій з використанням такого дієвого інструменту як регіональне програмування було надано прийняттям постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації у 2018-2020 роках Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» від 12 вересня 2018 року № 733. Цією постановою (в пункті 33) була затверджена регіональна програма «Сільський розвиток», що була представлена Мінрегіоном. Сама Програма вміщена в додатку до постанови [8]; вона є середньостроковою, оскільки розрахована на 2018-2020 рр.

Навіть побіжний аналіз Програми показує, що вона представлена в схематичному вигляді, а тому потребує поглибленого наукового аналізу, доопрацювання та конкретизації, починаючи від передумов її розробки і закінчуючи обґрунтуванням напрямів її коригування [10].

Передумови розробки Програми вказані у її преамбулі. У ній відмічені основні «больові точки»

сталого розвитку сільських територій в Україні: кількість зайнятого населення у сільському господарстві, лісовому та рибному господарстві у 2016 р. по відношенню до 2012 р. скоротилася на 18 %; рівень зареєстрованого безробіття у сільській місцевості на кінець квітня 2018 р. становив 1,8 %, що в 1,8 раза перевищує такий же показник у міських поселеннях; рівень оплати праці в сільському господарстві у I кварталі 2018 р. складав тільки 73,4% від середнього в економіці; 73,9 % сільських домогосподарств у 2017 р. вважали себе бідними; малою є питома вага обладнаних квартир, зокрема водопроводом – 30,6 %, гарячим водопостачанням – 18,1 %, каналізацією – 29,9% (станом на кінець 2016 р.); залишаються невирішеними проблеми дошкільного виховання, здобуття якісної освіти, організації дозвілля сільських жителів; громадський рух задля вирішення сільських проблем і система сільськогосподарського дорадництва майже нерозвинені; рівень смертності у сільській місцевості значно перевищує цей показник у містах внаслідок бідності, відсутності кваліфікованої медичної допомоги тощо; продовжує зростати кількість несанкціонованих і неконтрольованих звалищ відходів. Якщо до цього ще додати незадовільний стан автомобільних доріг у сільській місцевості, відсутність у багатьох селах швидкісного Інтернету, то стає зрозумілим, чому багато з них є малопридатними для проживання. На це, зокрема, вказує те, що кількість сільського населення за період з 1 січня 2010 р. до 1 січня 2017 р. скоротилася майже на 10 % [8].

Однак це ситуативний погляд на проблеми сільських територій в Україні. До обґрунтування необхідності їх сталого розвитку слід підходити з широких світоглядних позицій. Якщо відштовхуватися від теорії суспільного відтворення, то на сільських територіях має бути сформована така економічна система, яка дозволить досягти розширеного відтворення та особистого розвитку сільських жителів (духовного, освітньо-кваліфікаційного, матеріального тощо). Якщо ж відштовхуватися від теорії технологічних укладів, то виходить, що в кожному наступному технологічному укладі роль сільського господарства має знижуватися, а отже, населення й економічна діяльність має все більше переміщуватися в міста. Одночасно це підвищує в них антропогенний тиск на довкілля. До безкінечності це продовжуватися не може, тому щоб з позицій гегелівської діалектики зберегти тезис (розвиток сільських територій) і антитезис (розвиток міст) необхідним є синтез – сталий розвиток і одних, і других. Це означає, що частину антропогенного навантаження з міст слід змістити на сільські території, що дозволить максимально використовувати їх асиміляційний потенціал (здатність забезпечувати очищення природи від забруднення і зберігати екологічну рівновагу). А щоб не вступати в суперечність з теорією технологічних укладів, сталий розвиток сільських територій має супроводжуватися застосуванням найсучасніших технологій, розвитком сучасної інфраструктури, диверсифікацією і нарощуванням

потенціалу сільської економіки і, зрештою, – зростанням чисельності населення [6].

Широкий світоглядний підхід до вирішення проблем сталого розвитку сільських територій значною мірою знайшов підтвердження у меті Програми. В ній зазначено, що за такого підходу «... забезпечуються зростання, диверсифікація і підвищення ефективності сільської економіки, зокрема, поза межами сільськогосподарського виробництва, стабілізація чисельності населення і збільшення тривалості життя, повна і продуктивна зайнятість працездатного населення, підвищення рівня і якості життя, раціональне використання і відтворення ... природно-ресурсного потенціалу сільських територій» [8].

Завдання Програми визначені згідно Державної стратегії регіонального розвитку за трьома напрямками: 1) диверсифікація підприємницької діяльності у сільській місцевості; 2) підвищення якості життя у сільській місцевості; 3) створення умов для соціального розвитку.

Відповідальними за виконання Програми визначено Мінагрополітики, Мінрегіон, інші центральні й регіональні органи виконавчої влади, а також органи місцевого самоврядування (за згодою).

Географія Програми передбачає, що її проекти можуть впроваджуватись у всіх регіонах України, крім тимчасово окупованих Росією територій Криму і Донбасу [4].

Фінансування Програми передбачено за її напрямками та окремими проектами регіонального розвитку на грантових засадах, які відбираються на конкурсних засадах, згідно порядку, затвердженого наказом Мінрегіону 18 травня 2017 року. Розміри грантів на проекти за першим напрямком передбачені в розмірі 12-48 млн. грн., другим – 3,6-12, третім – 1,2-3,6 млн. грн. Насамперед мають на увазі міжнародні гранти, що зараховані до статей державного бюджету на основі Угоди про фінансування програми ENPI/2013/024-517 «Програма підтримки секторальної політики – Підтримка регіональної політики України» від 27 листопада 2014 року та Додаткової угоди № 1 від 19 липня 2016 року. Термін виконання цієї Угоди починається з дати набрання її та закінчується через 96 місяців після цієї дати. Бенефіціарами Угоди від України виступають Мінрегіон та Мінекономрозвитку, від ЄС – Європейська Комісія. Максимальний внесок з боку ЄС становить 55 млн. євро.

Але Програма є настільки важливою для майбутнього України, що для її реалізації необхідно об'єднувати фінансові ресурси з усіх можливих (передбачених законами України) джерел. Значна частина проектів може бути реалізована за рахунок коштів з інших статей державного бюджету, зокрема Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР), коштів місцевих бюджетів та міжнародних інституцій. Прикладом може слугувати фінансування українського проекту бізнес-розвитку плодоовочівництва за рахунок коштів, виділених Міністерством міжнародних справ Канади та його співфінансування Менонітською Асоціацією Економічного Розвитку, яка співпрацює з Ізраїльським агентством

міжнародного співробітництва та іншими міжнародними сервісними компаніями. Протягом 2016-2020 рр. в Україну має зайти досить багато коштів у вигляді міжнародної технічної допомоги, які, зокрема, призначені на підтримку децентралізації та ОТГ: проект ЄС «ULIT» – загальна сума 97 млн. євро; проект США «DOBRE» – загальна сума 50 млн. дол.; проекти Ради Європи, Шведського королівства, Данського королівства, Королівства Нідерландів, Швейцарської конфедерації, Фінляндії, Канади ... – загалом понад 20 млн. євро [9].

Одним із суттєвих недоліків Програми ми вважаємо відсутність необхідних передінвестиційних досліджень, принаймні загального характеру. Найбільш затребуваними є дослідження, що містять обґрунтування того, які саме проекти регіонального розвитку за напрямками Програми має підтримувати держава і чому. Тому ми спробуємо хоча б частково заповнити цю прогалину.

1. Диверсифікація підприємницької діяльності у сільській місцевості. За цим напрямом передбачається державна підтримка проектів регіонального розвитку, що забезпечують:

- Диверсифікацію сільськогосподарського виробництва. Необхідність підтримки проектів з диверсифікації (урізноманітнення) видів сільськогосподарського виробництва зумовлена тим, що мають місце такі тенденції:

по-перше, відмічається дальше погіршення структури сільськогосподарського виробництва (порівняно з оптимальною структурою, що передбачає відносний паритет продукції рослинництва і тваринництва). На це, зокрема, вказує факт скорочення частки тваринництва у валовій продукції сільського господарства: 1990 р. – 48,5 %; 2000 р. – 38,5; 2010 р. – 36,1; 2013 р. – 30,4; 2018 р. (без окупованих Росією територій) – 17,9 %.

При цьому загальна структура виробництва сільськогосподарської продукції також сильно змінилася. Ступінь її трансформації можна дати на

основі модифікованого нами коефіцієнта Хечмена (ІНАС):

$$I_{НАС} = \frac{1}{\sum_{i=1}^m [(S_i^N / S_i^E) \times S_i^N]} \quad (0 \leq I_{НАС} \leq 1),$$

де S_i^N , S_i^E – частки і-х видів і груп сільськогосподарської продукції в структурі її виробництва відповідно базового і досліджуваних років [11].

Смисл варіації ІНАС в інтервалі [0,1] такий: при його значенні, що дорівнює одиниці, структура виробництва сільськогосподарської продукції досліджуваного року повністю співпадає з аналогічною структурою базового року, а нульове значення коефіцієнта свідчить про те, що ці структури абсолютно різні, хоча зрозуміло, що таке його значення в принципі неможливе.

Розрахунки ІНАС показали, що структура сільськогосподарського виробництва України щонайбільше змінилася після окупації РФ частини території України. Якщо значення ІНАС (проти 2011 р., за який його значення прийняте за одиницю) у 2013 р. становило 0,966, то у 2016 р. – тільки 0,862;

по-друге, практикується гіпертрофована спеціалізація та звуження спектру сільськогосподарських видів діяльності на рівні окремих сільгоспідприємств, причому як малих і середніх (особистих селянських і фермерських господарств), так і великих (агрохолдингів). Особливо небажаною для сталого розвитку сільських територій є гіпертрофована спеціалізація останніх, зокрема на вирощуванні зернових і технічних культур, що об'єктивно призводить до скорочення чисельності працівників та основного поголів'я худоби в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь, наприклад до 5 працівників у ТОВ «Трайгон Фармінг Харків» проти 150 у господарствах населення (табл.).

Таблиця 1

Чисельність працівників і поголів'я худоби у розрахунку на площу сільськогосподарських угідь в агрохолдингах у 2018 р.

Назви агрохолдингів	Площа сільгоспугідь, тис. га	Чисельність працівників у розрахунку на 1000 га сільгоспугідь, осіб	Основне поголів'я худоби у розрахунку на 1 га сільгоспугідь, умов. голів
ГК «Укрлендфармінг»	654	...	1,06
ПАТ «Миронівський хлібопродукт»	360	83	15,3*
ПАТ «Мрія Агрохолдинг»	320	19	-
Агропромхолдинг «Астарт-Київ»	245	57	0,13
HarvEast Holding	197	22	0,09
ЗАТ «Індустріальна молочна компанія»	136,7	26	0,06
Agro Generation	120	12	-
ГК «Приват-Агрохолдинг»	116	...	0,03
ТОВ СП «Нібулон»	81	59	0,07
Agrokultura AB	68	13	0,00
ТОВ «Трайгон Фармінг Харків»	48	5	-

*Головний напрям виробництва компанії – промислове виробництво курятини.

Це також є однією з головних причин виснаження ґрунтів, зокрема через недотримання сівозміни та внесення недостатньої кількості органічних добрив – гною, компостів тощо, а для отримання високих врожаїв та високих прибутків агрохолдинги використовують генну модифікацію та хімізацію землі, що є прямою загрозою здоров'ю людей;

по-третє, мало практикується розвиток нових видів сільськогосподарського виробництва, наприклад розведення страусів (звичайно, за умови, що це економічно вигідно).

Отже, держава в першу чергу має підтримувати проекти, які: а) сприяють оптимізації структури сільськогосподарського виробництва (наразі перевага має віддаватися проектам в галузі тваринництва); б) є новими для сільськогосподарської діяльності; в) формують потужний і довгий ланцюг доданої вартості, що збільшує доходи і окремих працівників, і сільгосппідприємств, і сільських територіальних громад з подальшою можливістю інвестування в розвиток сільськогосподарського виробництва та інфраструктурних об'єктів; г) є інноваційними та орієнтованими на досягнення світових стандартів якості; д) є трудомісткими, що дозволить агропідприємствам створювати нові робочі місця, працівникам мати гідну заробітну плату, а населенню затримуватися на селі; е) є екологічно безпечними. Ще краще, коли в проектах враховуються усі ці чи більшість моментів, як наприклад у проекті зі створення аграрного кластера у Вінницькій області вартістю 12 млн. грн. за рахунок різних джерел фінансування [8].

Зазвичай диверсифікація сільськогосподарського виробництва поглиблюються, якщо сільгосппродукція направляється на переробні підприємства і при цьому зростає кількість робочих місць у сільській місцевості, формуються ефективні агропродовольчі ланцюги доданої вартості – від фермерських господарств до вертикально інтегрованих агропромислових компаній. Тому ми виступаємо за те, щоб на законодавчому рівні для кожного виду сільськогосподарської сировини було встановити відсоток, що підлягає обов'язковій подальшій переробці. В цьому випадку державна підтримка проектів зі створення переробних потужностей мала б виняткове значення для сталого розвитку сільських територій. Такими є, наприклад, проекти з виробництва біоетанолу [11]. Підтвердженням цього стало, зокрема, те, що у 2017 р. тільки у Вінницькій області були реалізовані такі проекти на ДП «Тростянецький спиртовий завод» (загальною вартістю 50 млн. грн. зі створенням 100 робочих місць) та Гайсинському спиртзаводі, що належить ТОВ «Корпорація СКІФ-96» (загальною вартістю 210 млн. грн. зі створенням 70 робочих місць). І хоча ці проекти реалізовані не в селах, а в райцентрах, їх мультиплікативний вплив на розвиток сільських територій є суттєвим;

▪ Розвиток альтернативних видів економічної діяльності. Суттєво змістити економічну діяльність з великих міст у сільську місцевість без роз-

витку там альтернативних (відмінних від агропромислових) видів діяльності практично неможливо. Однак провести такий просторовий зсув економічної діяльності за рахунок тільки прискореного розвитку народних ремесел, різних промислів, альтернативної енергетики, екологічного (зеленого), сільського та інших видів туризму (навіть за умови створення відповідних кластерів у сільській місцевості) нам видається малоімовірним. Необхідним є перенесення в сільську місцевість високотехнологічних видів діяльності. І рух у цьому напрямку в Україні, хоча й у незначних масштабах, уже розпочався. Характерним прикладом може слугувати реалізація проекту з будівництва автозаводу (ПрАТ «Єврокар») у с. Соломоново Ужгородського району на Закарпатті з виробництва автомобілів Škoda. І хоча проект було реалізовано не за державні кошти, проте держава стимулює розширення інвестиційної діяльності на автозаводі, замовивши у 2017 р. 400 хетчбеків Škoda Rapid для Національної поліції України. Звичайно, реалізовувати в сільській місцевості проекти з альтернативних видів економічної діяльності, що передбачають велику кількість нових робочих місць досить складно, тому що трудові ресурси територіально розпорошені. Тому досить великі перспективи ми покладемо на кластерну форму організації економічної діяльності, що являє собою сучасний варіант розсіяної мануфактури, але вигідно відрізняється від тієї за інноваціями, формами співпраці учасників (включаючи й цикли глобального виробництва) та продуктивністю. Прикладами таких кластерів можуть бути так звані індустріальні округи в Італії (близько 200), що охоплюють і сільську місцевість [2].

▪ Розвиток органічного сільськогосподарського виробництва. Сільськогосподарська продукція, яка складає основу харчового раціону людей, має нести користь їхньому здоров'ю. На жаль, з переходом до ринкових відносин і майже повним відстороненням держави від контрольних функцій на ринок викинуто масу неякісної сільськогосподарської продукції (овочів з надмірним вмістом нітратів, промислової курятини, напханої антибіотиками та гормонами, тощо). Це дуже негативно позначається на здоров'ї людей, особливо дітей та молоді. Лікарі на призовних пунктах відмічають більш часті захворювання у призовників серцево-судинної системи та шлунково-кишкового тракту. В цій ситуації одним із важливих напрямків розвитку аграрної сфери є створення й реалізація проектів з розвитку органічного (природного) агровиробництва. В Україні його розвиток довгий час гальмувався цінним паритетом органічної і неорганічної агропродукції, тоді як у США, наприклад, ціна домашньої курятини перевищує ціну промислової в 10-15 разів. Виправленню ситуації може сприяти прийняття Верховною Радою України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» від 2 серпня 2018 року № 2496-VIII, що вступає в дію з 2 серпня 2019 року. Реалізації багатьох проектів з розвитку органічного сільськогосподарського виробництва може сприяти й те, що світовий ринок

органічної продукції демонструє позитивну динаміку, а перспективний для України ринок такої продукції в ЄС складає 41 % від світового [12];

▪ Розвиток підприємств заготівлі, збуту, переробки сільськогосподарської продукції сільського, постачання матеріально-технічних та інших ресурсів, передусім на засадах кооперації. Доцільність розвитку агропромислових та сервісних видів діяльності на основі кооперативних об'єднань обумовлена необхідністю стабілізації обсягів виробництва і реалізації продукції, збільшення доходів учасників таких об'єднань, розвитку сільських територіальних громад. Варто зауважити, що суттєву допомогу у реалізації проектів із формування сільськогосподарських кооперативів в Україні надають європейські міжнародні донорські організації. За їх участю у Вінницькій, Львівській, Херсонській та Черкаській областях реалізовано 6 проектів з підтримки розвитку малого підприємництва, сімейних фермерських господарств та кооперації на селі. А завдяки проекту ЄС «Підтримка політики регіонального розвитку в Україні» за три роки створено понад 50 кооперативів різних видів діяльності, на що витрачено 14,1 млн. грн., з яких 10,9 млн. – кошти європейських організацій [13].

Низка проектів може бути реалізована для активізації співпраці споживчих кооперативів з фермерськими та колективними господарствами стосовно переробки сільськогосподарської продукції та торгівлі нею, створення спільних підприємств на основі оренди земельних паїв, надання виробникам тваринницької продукції ветеринарних та зоотехнічних послуг [4].

2. Підвищення якості життя у сільській місцевості. За цим напрямом Програми необхідною є державна підтримка проектів регіонального розвитку з метою:

▪ Створення (поліпшення) умов для повернення молоді у сільську місцевість. Молодь із села тікала завжди: для того щоб повніше зреалізувати себе, в пошуках кращого життя тощо. Але в останні десятиліття масштаби відтоку молоді з села такі, що це через деякий час може призвести до заміни сільської поселенської мережі хутірською. З позицій сталого розвитку сільських територій, а ще більше великих міст (задля зменшення антропогенного впливу на екосистеми) – це небажана тенденція. Єдиний шанс її зупинити або пом'якшити – пригальмувати відтік із сіл їх уродженців та створити умови для повернення молоді у сільську місцевість. Для цього якість життя в сільській місцевості слід максимально наблизити до якості життя в містах. Тому відповідні проекти мають бути спрямовані на створення додаткових робочих місць з гідною оплатою праці (див. вище), будівництво комфортабельного житла та поліпшення усіх видів інфраструктури;

▪ Поліпшення інженерної інфраструктури сільської місцевості. Вона включає дорожно-транспортну, мереж зв'язку, енергетичну та житлово-комунальну інфраструктуру. Останню, до речі, часто відносять до соціальної інфраструктури.

Більшість проектів із поліпшення дорожно-транспортної інфраструктури передбачають капітальний ремонт дорожнього покриття та облаштування тротуарів. Прикладом може слугувати проект вартістю 1,3 млн. грн. з облаштування тротуарів у с. Крюківщина Києво-Святошинського району Київської області, реалізований у 2017 році за рахунок коштів із ДФРР та місцевого бюджету [8].

Оскільки, за даними Нацкомісії з питань регулювання зв'язку та інформатизації, в Україні майже 95 мешканців сіл не мають доступу до Інтернету, зокрема швидкісного (широкопосмугового), то для них актуальними є проекти з розширення Інтернет-доступу на основі технології LTE та 4G мобільного зв'язку. Для інвестування проектів з подолання «цифрового розриву» (між доступністю Інтернету для жителів міст, що перевищує 30, і сільської місцевості) Кабмін пропонує створити окремий фонд, акумулювавши в ньому кошти від продажу 31 січня 2018 р. ліцензій компаніям «Київстар», Vodafone та lifecell на радіочастотний ресурс в діапазоні 2,6 МГц на майже 2,5 млрд. грн. [14].

Для поліпшення енергетичної інфраструктури в сільській місцевості особлива увага має приділятися реалізації проектів з поліпшення енергопостачання, освітлення вулиць тощо. Прикладом може слугувати проект із капітального ремонту мереж вуличного освітлення у с. Парпурівці та с. Майдан-Чапельський Хижинецької сільської ради Сокиринської ОТГ Вінницького району вартістю 2 млн. грн. за кошти держбюджету та бюджету сільради.

Підвищенню енергоефективності громадських будівель у сільській місцевості сприяє реалізація проекту «Енергоефективність у громадах II», що реалізується у 2017-2020 рр. за замовленням Федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини та посередництва Мінрегіону України [2].

Поліпшенню житлово-комунальної інфраструктури щонайбільше сприятиме реалізація проектів із підвищення енергоефективності помешкань сільських жителів, обладнання квартир водопроводом, каналізацією та гарячим водопостачанням. Таким є, наприклад, проект з будівництва мереж водопостачання по селу Дубові Махаринці Козятинського району вартістю 1,8 млн. грн.;

▪ Поліпшення інформаційно-освітньої та соціальної інфраструктури сільської місцевості. Як відомо, основу інформаційно-освітньої інфраструктури формують сільськогосподарські дорадчі служби та окремі дорадники чи експерти-дорадники. Вони надають послуги (консультації тощо) суб'єктам суб'єктам господарювання, що проводять свою діяльність у сільській місцевості, сільському населенню, а також органам місцевого самоврядування та виконавчої влади. Послуги, що надаються, зокрема, суб'єктам господарювання, можуть виступати важливим засобом стимулювання розвитку та поширення інновацій на сільських територіях. На жаль, в Україні мережа дорадчих служб на сільських територіях ще не створена. При її створенні та визначення напрямів діяльності доцільно

врахувати відповідний досвід консалтингової структури «Extension» зі США [4].

Щодо складових соціальної інфраструктури (освіта, охорона здоров'я, культура, фізична культура й спорт, торгівля й громадське харчування, побутове обслуговування населення тощо), то у більшості сіл вони слаборозвинені або переживають період занепаду. Однією з причин цього став неефективний механізм роздержавлення об'єктів соціальної інфраструктури, зокрема передачі їх з державної до комунальної власності відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про поетапну передачу до комунальної власності об'єктів соціальної інфраструктури» від 2 грудня 1996 року № 1433. Нині в сільській місцевості найкраще розвинені об'єкти торгівлі, більшість із яких знаходяться у приватній власності. Ще «тримаються на плаву» освітні й медичні заклади і то тільки тому, що органи місцевого самоврядування отримують субвенції з державного бюджету. Однак реалізація реформи децентралізації передбачає поступову передачу їх на утримання об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Оскільки більшість із них є фінансово неспроможними, то процес згортання мережі навчальних і медичних закладів тільки наростатиме, що, звичайно, не сприятиме сталому розвитку сільських територій. Реалізація окремих інвестиційних проектів, зокрема у Вінницькій області, наприклад з будівництва школи у с. Гопчиця Погребищенського району (вартістю 15,3 млн. грн.), чи реконструкції фельдшерсько-акушерського пункту в с. Лелітка Хмільницького району, не впливає кардинально на поліпшення стану освітньої та медичної інфраструктури в сільській місцевості. Певні сподівання ми покладаємо на реалізацію проектів у рамках Закону України «Про підвищення доступності та якості медичного обслуговування у сільській місцевості» від 14 листопада 2017 року № 2206-VII, що передбачає розвиток телемедицини, державно-приватного партнерства у галузі медицини тощо [14].

Для фізичного розвитку дітей та молоді важливе значення мають проекти зі створення умов шляхом підтримки діяльності закладів дитячо-юнацького та резервного спорту, розвитку мережі центрів фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх», спортивних клубів тощо. Прикладом може слугувати проект із будівництва спорткомплексу у с. Іванів Калинівського району Вінницької області вартістю 11,4 млн. грн., в т. ч. 10,4 млн. грн. за рахунок коштів ДФРР, та будівництва шкільного футбольного поля із штучним покриттям у с. Городківка Крижопільського району орієнтовною вартістю 1,5 млн. грн.;

Поліпшення екологічної інфраструктури. Найбільше ця проблема зачіпає села і селища поблизу великих міст, де є полігони побутових відходів, наприклад так, як Підгірці біля Києва, Грибовичі біля Львова, Стадниця біля Вінниці, та станції аерації – на околицях Києва (у Бортничках), Львова, Вінниці (у Сабарові). У всіх них необхідними є реконструкція або введення нових об'єктів екологіч-

ної інфраструктури, зокрема сміттєпереробних заводів та новітніх станцій аерації. Тому після закриття Грибовицького полігону і проведення необхідних тендерних процедур уже в 2019 р. розпочнеться реалізація проекту з будівництва заводу з переробки львівського сміття (орієнтовною вартістю 25 млн. євро). У цьому ж році за інвестиційної підтримки Світового банку реконструкції і розвитку розпочнеться реалізація проекту з реконструкції очисних споруд у Сабарові (вартістю 2 млн. євро).

Щодо реалізації проектів із сортування та переробки твердих побутових відходів на територіях, віддалених від великих міст, то вона має стати масовою, тому що згідно Закону України «Про відходи» від 5 березня 1998 року № 187/98-ВР (в редакції від 4 жовтня 2018 року), всі відходи, перед тим як потрапити на захоронення, мають бути перероблені. У Вінницькій області такі проекти передбачається реалізувати на території багатьох сільських і селищних рад, зокрема Серебрійської Могилів-Подільського району (вартістю 16 млн. грн.), Теплицької, Оратівської та інших.

Для збереження природної спадщини активізувався процес створення нових об'єктів природно-заповідного фонду, зокрема в рамках українсько-німецького проекту «Підтримка природно-заповідних територій в Україні» вартістю 14 млн. євро, що фінансується за рахунок Кредитної Установи для Відбудови KfW із Німеччини.

3. Створення умов для соціального розвитку. Цей напрям Програми передбачає державну підтримку проектів регіонального розвитку, спрямованих на:

■ Планування сільського розвитку. Таке планування має декілька напрямів: 1) планування мережі сільських територіальних громад; 2) просторове планування сільських територій; 3) стратегічне планування розвитку сільських територіальних громад [5].

Перший напрям передбачає планування території сільських і селищних рад та ОТГ, сільських районів згідно базових положень Закону України «Про Генеральну схему планування території України». Вони передбачають, що планування території України має виходити з того, що кожен громадянин (незалежно від місця його проживання) повинні мати рівні умови доступності до об'єктів соціально-культурного обслуговування. У зв'язку з цим в Законі наголошується, що дуже важливо сформулювати максимально наближені до оптимальних системи розселення, починаючи від первинних. Останні, згідно теорії центральних місць В. Кристаллера та «економічних ландшафтів» А. Льюша, повинні мати гексагональну форму – в центрі найбільше село або селище, навколо нього – шість менших сіл. Бажано, щоб у такій системі проживало не менше 5 тис. осіб, що дозволяє утримувати у її центрі середню школу та амбулаторію, а в окремих селах – базову чи початкову школу, фельдшерсько-акушерський пункт тощо. Первинні системи розселення, згідно теорії, мають формувати наступні за рангом також гексагональні системи розселення:

районні, наприклад Ямпільську (з населенням понад 35 тис. осіб, але не більше 150 тис., що відповідає територіальній одиниці рівня LAU за стандартом територіального поділу NUTS, прийнятому в ЄС), районні – окружні, наприклад Могилів-Подільську (що відповідає рівню територіального поділу NUTS-3 з населенням від 150 до 800 тис. осіб), окружні – обласні, наприклад Вінницьку (що відповідає NUTS-2 з населенням від 800 тис. до 3 млн. осіб), обласні – макрорегіональні або міжобласні, наприклад Центральний (що відповідає NUTS-1 з населенням від 3 до 7 млн. осіб) [2].

Однак за Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015 р. № 157-VIII, декількох законів, що вносять зміни до нього, та Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад» від 8 квітня 2017 року № 214 у сільській місцевості передбачається формування ОТГ, що не вписуються в класичну теорію розселення людей. На це вказують Перспективні плани формування територій спроможних (об'єднаних) територіальних громад, що затверджуються обласні радами і погоджуються з Кабінетом Міністрів України. Згідно з ними, в адміністративних районах передбачається сформувати в середньому не по 7 низових систем розселення і відповідно ОТГ, як у Польщі, а по 3-4 (а подекуди й одну, що різко скорочує кількість мікрополісів зростання в сільській місцевості), нинішні адміністративні райони ліквідувати, а замість них створити укрупнені райони (фактично округи). Відповідно намічається переформатування мережі об'єктів соціальної інфраструктури. Середні школи й амбулаторії обов'язково мають бути переважно в центрах ОТГ, районні лікарні передбачається ліквідувати, а вторинну медичну допомогу надавати тільки в окружних центрах. При цьому стейкхолдери освітньої, медичної та інших реформ не дають відповіді на життєво важливі питання: як, наприклад, породілля зі складною патологією за 15-20 хвилин доставити із Шаргородського району у Могилів-Подільський (а це близько 60 км по дорозі сумнівної якості), якщо у Шаргороді буде закрито районну лікарню з її пологовим відділенням [13].

На швидку реалізацію планів формування територій сільських ОТГ, реалізацію заходів в рамках освітньої і медичної реформи в сільській місцевості націлені десятки проектів у кожній області. Найбільш масовими є проекти з розвитку інфраструктури сільських ОТГ та сільської медицини, що фінансуються з державного бюджету за рахунок відповідних субвенцій. Тільки у Вінницькій області за рахунок субвенції на формування інфраструктури 34 ОТГ на реалізацію 79 проектів (більшість із яких сільські та селищні) у 2018 році було виділено 53,8 млн. грн. [9].

Навіть попередній аналіз можливих наслідків реформи децентралізації, освітньої та медичної реформ вказує на те, що результатом їх проведення буде радикальна «зачистка» сільської поселенської мережі, хоча за роки незалежності в Україні уже знято з обліку 40 селищ і 601 село. Довершити

справу має земельна реформа з її вільним або прихованим (через незаконну передачу в комунальну власність) продажем землі. Власників агрохолдингів, в т. ч. й зарубіжних, які реально мають кошти для купівлі земельних ділянок і масивів, не сильно турбують проблеми розвитку сільських територій, тому вони й далі будуть насаджувати вирощування високодохідних культур з малими трудозатратами, а це прямий шлях до обезлюднення сіл. Отже, держава має запропонувати таку (орендну) модель ринку земель сільськогосподарського призначення (зі збереженням безоплатних земельних паїв для жителів сільської місцевості та учасників Антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил), яка б стимулювала землекористувачів до тих видів діяльності, які щонайбільше необхідні для розвитку сільських територій [6].

Другий напрям планування сільського розвитку (з просторового планування сільських територій) базується на ДБН Б.2.2-12:2018. Тому відповідні проекти пов'язані з планування зон житлової і громадської забудови, виробничих сільськогосподарських виробничих територій, а також розміщення об'єктів транспортної, інженерної та соціальної інфраструктури. Цікаво те, що ДБН Б.2.2-12:2018 уже налаштований (в п. 7.6.4) на розрізнення сільської поселенської мережі, оскільки визначає особливості функціонального зонування території за хутірської системи розселення [10].

Третій напрям планування сільського розвитку (зі стратегічного планування розвитку сільських територіальних громад, зокрема об'єднаних) має особливе значення в умовах проведення реформи децентралізації. При розробці стратегії розвитку сільської ОТГ слід врахувати стратегію розвитку області, у якій вона знаходиться і відповідати основним напрямкам Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2020 року. Плануючи сталий розвиток громади слід орієнтуватися на три складові стратегії – розвиток місцевої економіки, розвиток людського капіталу та збереження довкілля. Зазвичай планування розвитку ОТГ базується на прогнозі надходжень фінансових ресурсів із різних джерел: власних доходів бюджету, коштів ДФРР, коштів державної субвенції на розвиток інфраструктури, коштів міжнародної технічної допомоги тощо. Використання цих коштів передбачається не на поточні витрати, а на реалізацію проектів стратегічного характеру, орієнтованих на капіталізацію земель, формування довгих ланцюгів доданої вартості, розвиток об'єктів інфраструктури, зростання доходів домогосподарств та власних доходів сільських ОТГ;

▪ Розвиток партнерства бізнесу та влади. В реалізації багатьох проектів предметно зацікавлені представники бізнес-спільноти, тому їх реалізувати краще на засадах формування партнерств та кооперації влади й бізнесу. Показовим прикладом такої співпраці може слугувати розробка і реалізація з 10 травня 2017 р. проекту з будівництва сонячних електростанцій у Піщанському та Чечельницькому районах Вінницької області вартістю 30

млн. євро. Договір в рамках проекту за посередництва Вінницької облдержадміністрації підписали Агенція регіонального розвитку Вінницької області та ТОВ «Поларіснет», яка представляє інтереси члена королівської родини Саудівської Аравії. Однак фінансування цього проекту передбачається повністю за рахунок ТОВ «Поларіснет». Наразі ж не менш важливо реалізовувати проекти й за дольової участі владних структур. Таким є, наприклад, проект з будівництва лінії по сортуванню сміття на полігоні твердих побутових відходів в смт Оратів Вінницької області, на який виділено 1,5 млн. грн. із державного бюджету, 200 тис. грн. із обласного бюджету, 400 тис. грн. із селищного бюджету і 100 тис. грн. за рахунок коштів суб'єктів господарювання;

▪ Активізацію сільського розвитку за результатами отриманої підтримки. Підтримка розвитку сільських територій з боку представників влади та бізнесу має конкретні вияви у вигляді кількості та вартості реалізованих інвестиційних проектів із їхнього розвитку. Здебільшого це проекти, спрямовані на розвиток сільської економіки, нарощування соціального та людського капіталу, збалансоване використання природних ресурсів та захист довкілля відповідно до напрямів Програми [8].

За кожним напрямом визначено очікувані результати і показники виконання Програми. Ключові показники такі: за першим напрямом – кількість нових видів продукції у межах відповідної території, що не пов'язані з традиційним виробництвом на даній території; другим – кількість нових або розширення існуючого переліку послуг, спрямованих на покращення життя населення у сільській місцевості; третім – кількість осіб, які підвищили свою спроможність щодо сільського розвитку. Реалізацію проектів регіонального розвитку за кожним напрямом мають підтверджувати й інші показники, однак кількісно визначити деякі з них не уявляється можливим. Так, незрозуміло яким чином можна визначити, наприклад, показник забезпечення сталості надання послуг [11].

Зрозуміло, що без точно визначеної системи показників дати більш-менш точні оцінки можливостей виконання Програми за окремими напрямами і проектами регіонального розвитку досить складно. Але, на нашу думку, це не має принципового значення. Що з того, що згідно показників регіональної програми «Поділля» можна було можна було чітко визначити ступінь її виконання, коли абсолютна більшість проектів, наприклад із будівництва чотирьох нових цукрових заводів у Вінницькій області, не були реалізовані. До речі, Державна цільова програми розвитку українського села на період до 2015 р. (починаючи з 2008 р.) була виконана тільки на 67 % [3]. Тому набагато важливіше, щоб якомога більше проектів, дійсно важливих для сталого розвитку сільських територій, були реалізовані, а не тільки верифіковані за ступенем їх виконання. При цьому реалізовані проекти важливо оцінити за основними показниками їхньої ефективності (NPV – чистої теперішньої вартості, PI – індексу доходності, IRR – внутрішньої норми

рентабельності та PP – періоду повернення інвестицій). Загальними ж орієнтирами успішності реалізації PPP та Програми загалом мають стати показники зміцнення економічної бази та інфраструктури сільських територіальних громад, зростання зайнятості серед сільської молоді, оздоровлення довкілля тощо.

Виходячи з наявних оцінок, важливо забезпечити вчасне коригування Програми. Деякі напрями Програми можуть коригуватися на основі передінвестиційних досліджень та відповідного моніторингу, наприклад щодо оптимізації мережі сільських ОТГ та формування адекватних мереж із об'єктів різних видів інфраструктури. Окремі ж напрями можуть коригуватися згідно з невикористаними можливостями чи недоліками реалізації окремих проектів регіонального розвитку, наприклад щодо глибини переробки твердих побутових відходів. Важливо також, щоб проекти, що реалізуються в рамках програми «Сільський розвиток» були узгоджені з проектами інших програм, як загальнодержавних, наприклад із розвитку сільської телемедицини, так і власне регіональних (що розробляються регіональними та місцевими органами влади). **Висновки.** Сільські території є надзвичайно складним об'єктом управлінського впливу. Аналіз статистики та динаміки соціально-економічного розвитку сільських територій дає змогу виокремити пріоритетні напрями державної політики, спрямованої безпосередньо на забезпечення стійкого підвищення рівня та якості життя сільського населення. Сучасний рівень соціальної інфраструктури села створює реальні передумови для погіршення соціально-демографічної ситуації в сільській місцевості. Подолання проблем, що склалися в цій галузі, вимагає безпосереднього втручання держави шляхом фінансування конкретних цільових програм соціального розвитку села.

Обмежені можливості ринкового механізму щодо забезпечення населення суспільними товарами та регулювання екстерналій потребують державного регулювання економіки та суміжних із нею сфер – життєдіяльності людей та природокористування. Важливим інструментом регулювання та взаємодії цих сфер у контексті сталого розвитку різних територій, зокрема сільських, є регіональне програмування. В Україні у зв'язку з занепадом сільських територій важливе значення має розробка і реалізація регіональної програми «Сільський розвиток», така Програма розроблена згідно концептуальних і законодавчих засад державної регіональної політики та основних напрямів Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року.

Список літератури

1. Бурдига І. Нове покоління на зв'язку: коли в Україні запрацює 4G. Громадське телебачення: веб-сайт. 2018. 1 лют. URL : <https://hromadske.ua/posts/koli-v-ukraini-zaprasyue-4g> (дата звернення: 04.04.2019).
2. Драбовський А. Г. Проблеми та перспективи розвитку окремих кооперативних форм госпо-